

Banky a peněžní systém

- Co se považuje za peníze? Jaké jsou funkce peněz? Jaké máme typy peněz?
- Jak funguje centrální banka?
- Jakou roli hrají komerční banky v měnovém systému? A jak vytváří peníze?
- Jak centrální banka kontroluje nabídku peněz?

OBSAH přednášky

- Význam peněz
- Role centrální banky
- Bankovní sektor a tvorba peněz
- uvažujeme dlouhodobé efekty – krátkodobé efekty až na konci kurzu

dále:

Význam

peněz

Význam peněz

- Peníze
  - soubor aktiv v ekonomice
  - které lidé pravidelně používají
  - na nákup zboží a služeb od ostatních lidí

Význam peněz

- Jak by svět vypadal bez peněz?
  - bez peněz by obchod musel mít výměnný charakter (barter) – tj. měnilo by se jedno zboží za jiné
  - pro každou transakci by bylo nutno najít někoho, kdo je ochoten směnit právě toto zboží
    - vysoké transakční náklady na vyhledávání
  - X peníze všeobecně akceptovány všemi ...
snižují transakční náklady

Význam peněz

- tři základní funkce peněz:
- 1-prostředek směny
  - věc, kterou dávají kupující prodávajícím, pokud od nich chtějí nakoupit zboží nebo služby
- 2-účetní jednotka
  - standard, který lidé používají k ocenění zboží a služeb a k zaznamenání dluhů
- 3-uchovatel hodnoty
  - aktivum, které lidé používají k přenosu kupní síly ze současnosti do budoucnosti
  - jsou pochopitelně i jiní uchovatelé hodnot

Význam peněz - likvidita

- Likvidita
  - významná charakteristika
  - jak rychle lze přeměnit aktivum na prostředek směny běžný v ekonomice
  - tj. hotovost nejlikvidnější dostupné aktivum
    - ostatní aktiva se liší tím, jak jsou likvidní

Význam peněz – dvě formy

Komoditní peníze – peníze s vnitřní hodnotou

tj. měly by hodnotu i pokud by nepoužívaly jako peníze

například zlaté mince
pokud ekonomika používá zlato k měnovým účelům, tak mluvíme o zlatém standardu

Peníze s nuceným oběhem (fiat money)

peníze bez vnitřní hodnoty
prohlášené za peníze vládním nařízením

například české koruny nebo USD

Význam peněz – historický vývoj

- Jakou formu měly peníze historicky?
  - tradiční byly komoditní peníze
    - zlatý standard, stříbrný standard, ale i třeba lastury, kameny ...
  - v 19. století jen země, které např. vyhlásily bankrot papírové peníze
  - od 70. let 20. století žádná měna není vázaná na komoditu
    - nová situace
  - pokud tradiční peníze nefungují (zejména uchovatel hodnoty) tak možný návrat ke komoditním penězům například cigarety

Význam peněz – peněžní zásoba

- množství peněz v ekonomice = peněžní zásoba
- oběživo
  - papírové peníze a mince v rukou veřejnosti
- vklady na požádání (šekovatelné vklady)
  - vklady na běžných účtech tj. rychle přístupné
- Mankiw, že kreditní karty nejsou součástí propočtů o množství peněz protože jde o odklad transakce
  - ! na zmatení co je kreditní a platební karta ...
  - v ČR převládají platební karty, tyto účty se do peněz počítají

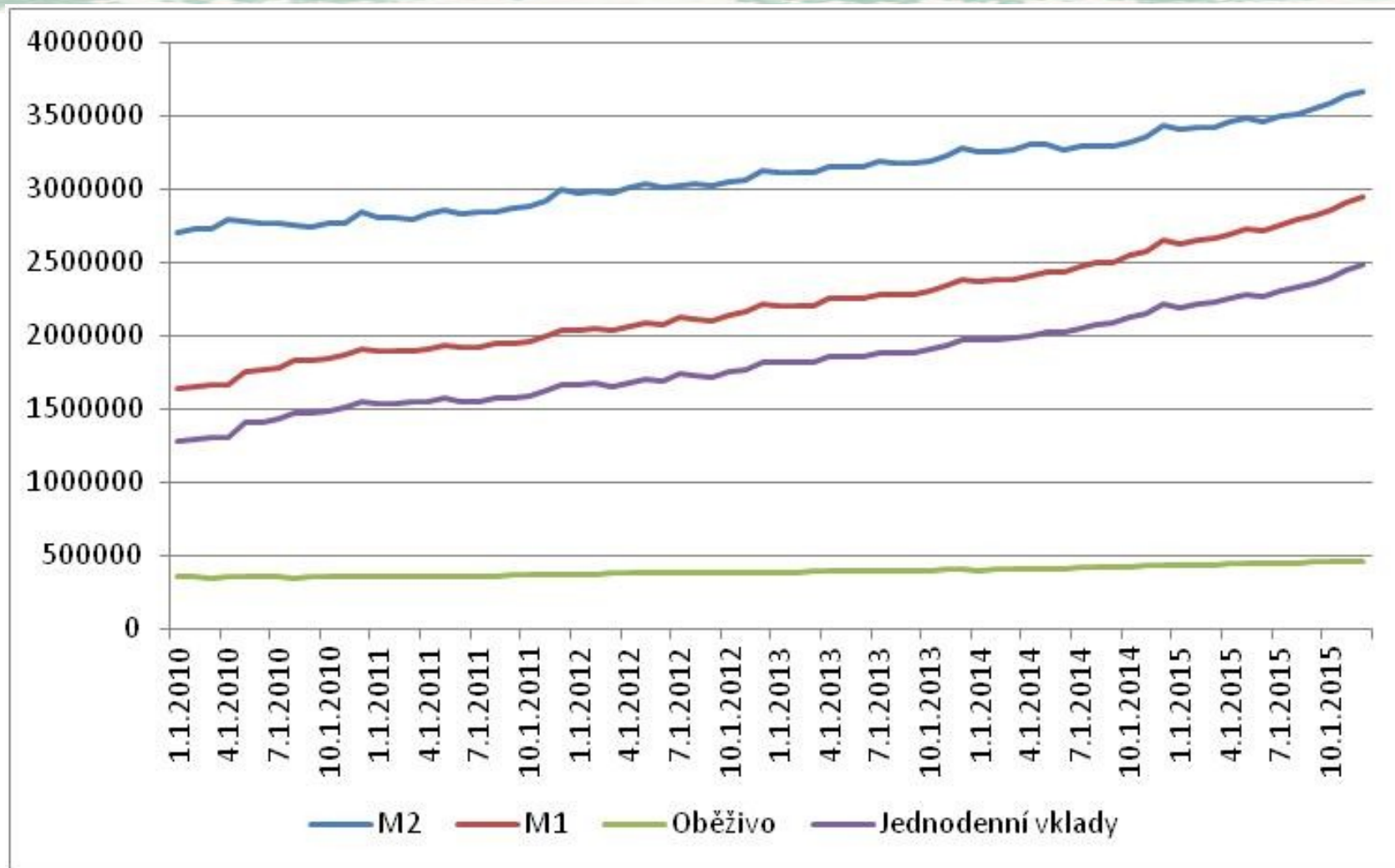
Význam peněz

- Jak měříme objem peněz?
  - není to jednoduché
    - například termínované vklady ...?
  - tzv. měnové agregáty např. M1, M2

Význam peněz - ČR

Pasiva	M1	M2	M3
Emitované oběživo	X	X	X
Jednodenní vklady	X	X	X
Vklady s dohodnutou splatností do 2 let		X	X
Vklady s výpovědní lhůtou do 3 měsíců		X	X
Repo operace			X
Akcie/podílové listy fondů peněžního trhu			X
Emitované dluhové cenné papíry do 2 let			X

M1 a M2 v ČR mil Kč

Význam peněz – měnové agregáty

- **USA:**

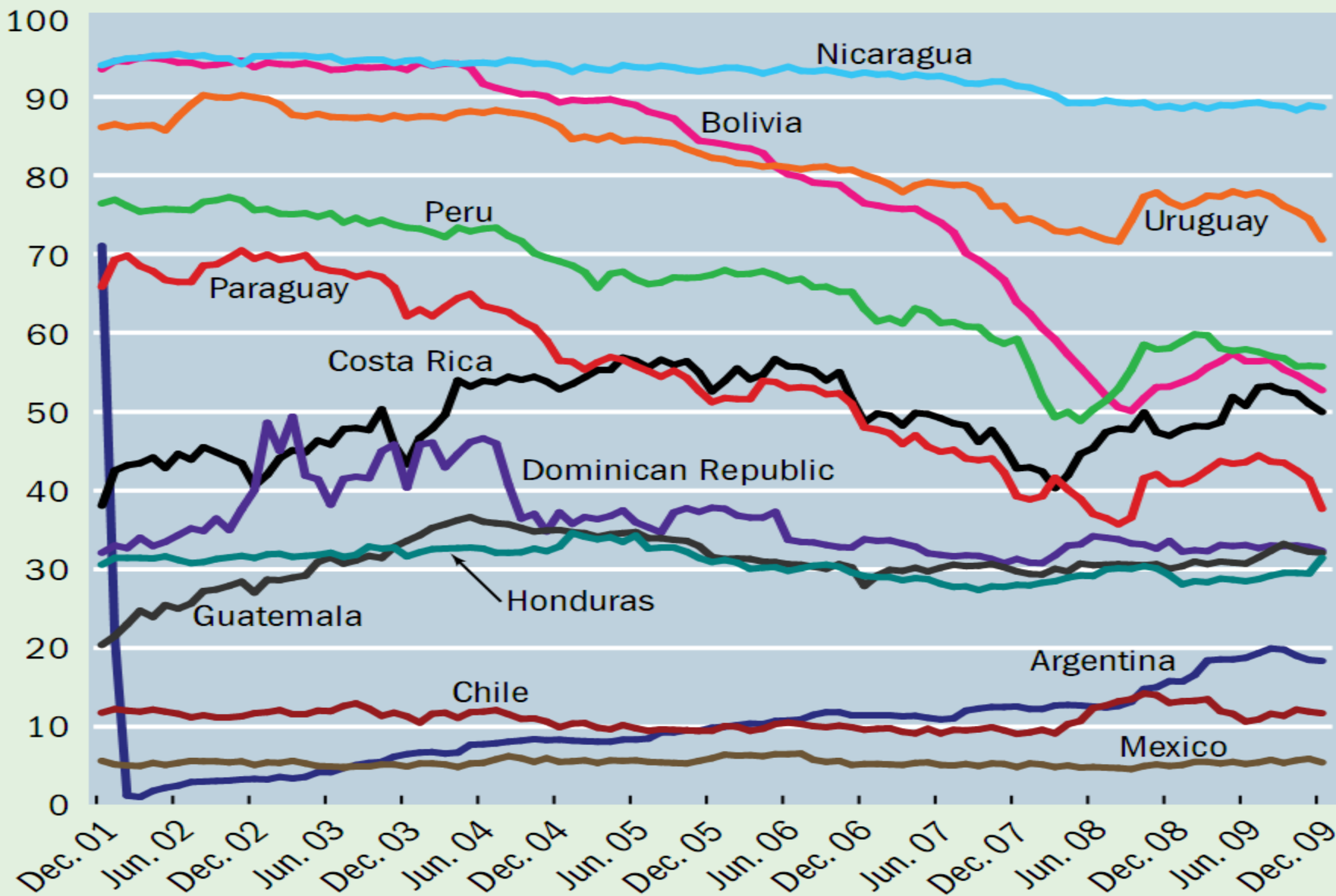
- M1 - oběživo + šekovatelná depozita + cestovní šeky
- M2 - M1 + malá termínová depozita do určité výše (do 100 000) + spořicí účty + vzájemné účty peněžního trhu ...
- M3 - M2 + tzv. velká termínovaná depozita + něco dalšího

- 2016: 1,540 mld \$ vydaného oběživa
  - tj. na Američana 4,733\$ v hotovosti
    - to je hodně – normální Američan zdaleka tolik nedrží
  - hodně hotovosti v zahraničí
    - v některých zemích tzv. dolarizace
  - + hotovost držena kriminálními živly
- obecně hotovost není dobrý uchovatel hodnoty
  - může být ztracena nebo ukradena
  - nevynáší úrok
- 2016 v ČR: 55 tis Kč v hotovosti na osobu

The degree of dollarization has declined in Latin America over the past decade

(percent of foreign currency deposits to total bank deposits)

Význam množství peněz

- Proč centrální banka sleduje a ovlivňuje množství peněz?
  - Mankiw v tuto chvíli neřešení
  - nicméně většina ekonomů přesvědčena o úzké vazbě mezi množstvím peněz a inflací
  - tj. více peněz v oběhu znamená (ceteris paribus) vyšší cenovou hladinu

dále:

Role centrální banky

Role centrální banky

- **Dvojstupňová bankovní soustava:**
  - centrální banka + komerční banky
- **Centrální banka:** instituce vytvořená k dohlížení nad bankovním systémem a k regulaci množství peněz v ekonomice
- **Monetární politika:** hospodářská politika prováděná centrální bankou

- Centrální banka v ČR – Česká národní banka
- Centrální banka v USA – Federální rezervní systém (FED)
- Centrální banka pro eurozónu – Evropská centrální banka ...

Role centrální banky - ČNB

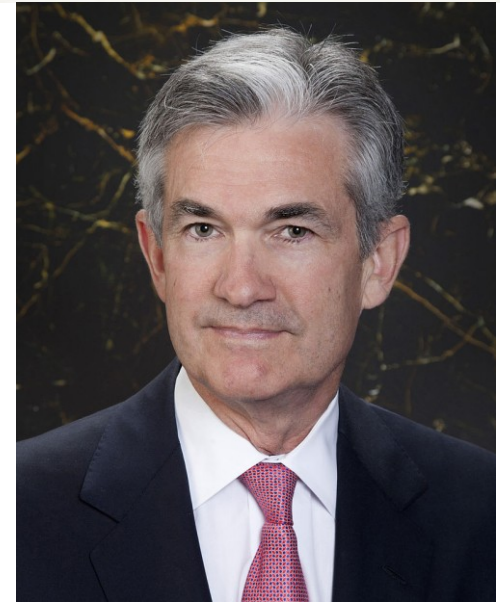
- nejvyšší orgán Bankovní rada
  - guvernér Jiří Rusnok
  - 7 členů jmenování na 6 let
  - maximálně 2x
  - jmenuje a odvolává prezident ... tj. snaha o nezávislost centrální banky

Role centrální banky - FED

- **FED**

- založen 1913
- Rada guvernérů
  - 7 členů
  - Guvernér **Jerome Powell**
- Federální rezervní rada ve Washingtonu + 12 regionálních bank
- základní úkoly
  - regulace bankovního sektoru
  - provádění monetární politiky

Role centrální banky - šířeji

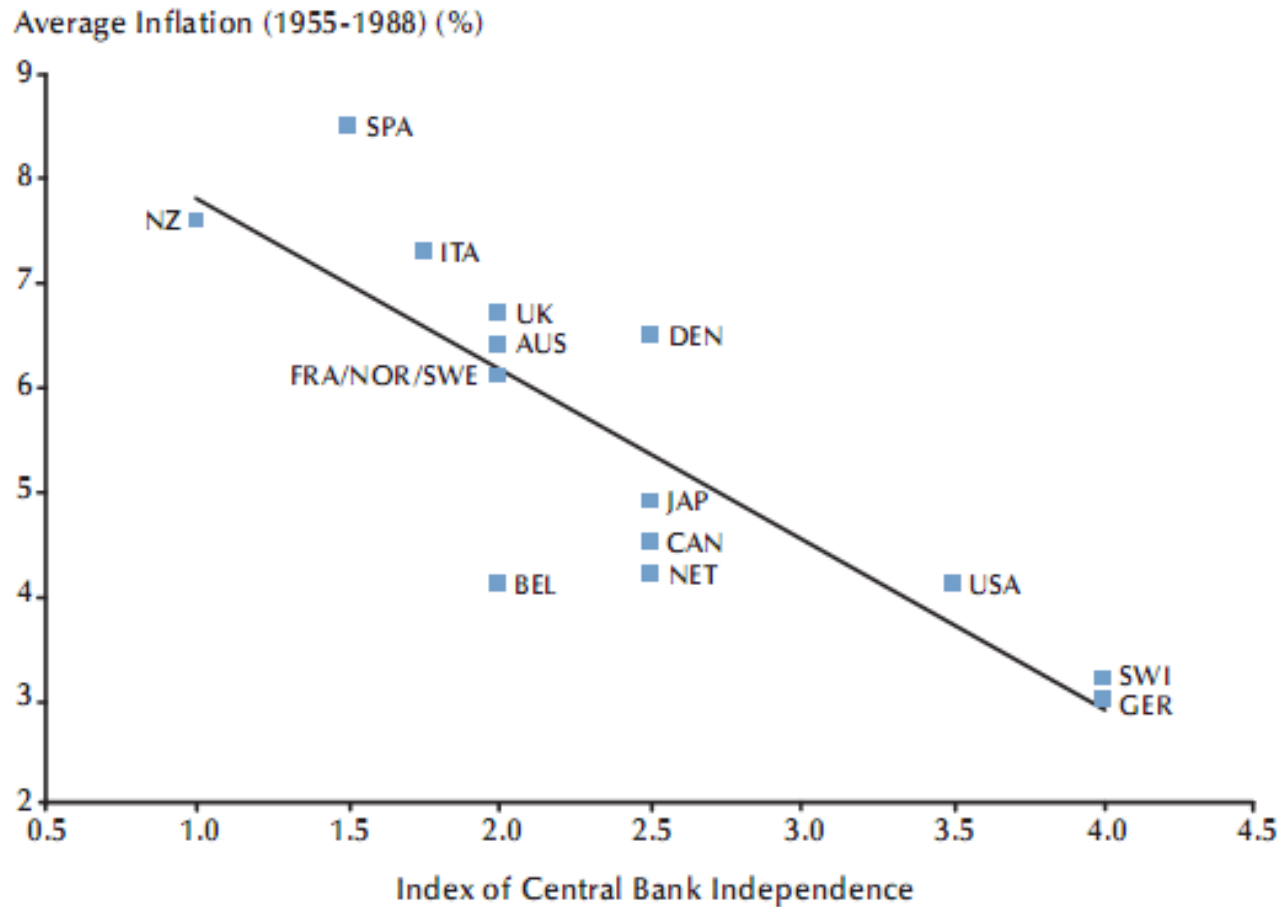
- a. emisní funkce;
- b. dozor nad komerčními bankami;
- c. provádění měnové politiky;
- d. banka bank – věřitel poslední instance;
- e. banka státu;
- f. správa devizových rezerv a ovlivňování devizového kurzu;
- g. reprezentace bankovní soustavy v zahraničí

Role centrální banky

- Cíl ČNB: stabilita cenové hladiny
  - vs. stabilita měny (situace, kdy má země fixní směnný kurz)
  - velmi důležitá nezávislost centrální banky
    - jinak možné zneužití monetární politiky pro politické účely
- vs. cíl FED širší včetně hospodářského růstu
nicméně hlavní cíl pochopitelně stabilita cen

Vztah nezávislosti centrální banky a inflace

Role centrální banky - nástroje

- Centrální banka ovlivňuje nabídku peněz v ekonomice
  - s konečným cílem ovlivnit cenovou hladinu
  - používá několik různých nástrojů
  - ale k ovlivňování nabídky peněz dochází skrz bankovní systém, který vytváří peníze – uvidíme za chvíli
  - ⇒ složitý úkol

Role centrální banky – nástroje FED

1. operace na volném trhu

- nákup nebo prodej vládních cenných papírů
- nástroj, který FED preferuje
- pokud chce centrální banka zvýšit nabídku peněz tak nakupuje vládní cenné papíry – do oběhu odchází peníze
- pokud chce snížit nabídku peněz, tak prodává vládní cenné papíry, které drží

Role centrální banky – nástroje FED

2. povinné minimální rezervy

- povinnost komerčních bank držet minimální množství rezerv u centrální banky
- zvýšení povinných minimálních rezerv snižuje nabídku peněz v oběhu
- snížení $\Rightarrow$ zvyšuje nabídku peněz
- změny nepříliš časté – může destabilizovat celý bankovní systém

Role centrální banky – nástroje FED

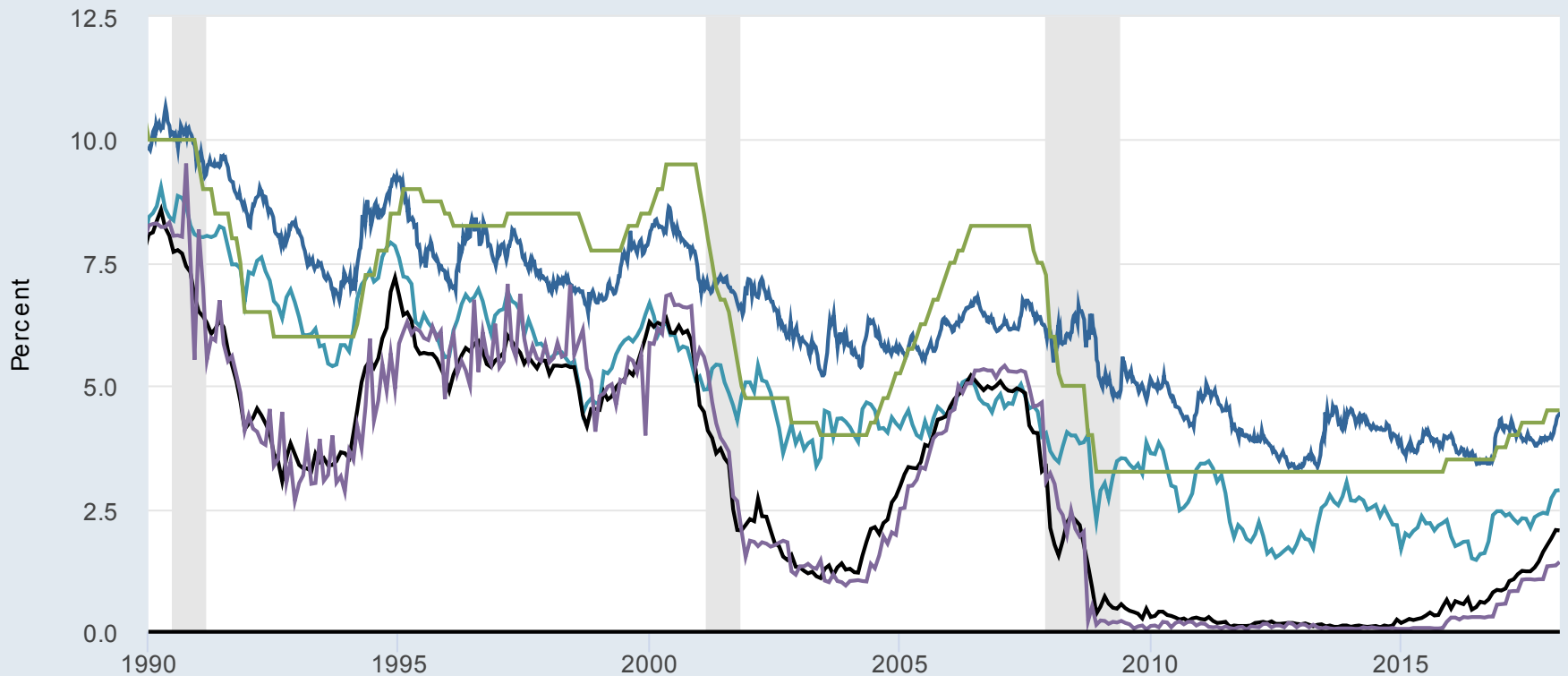
3. diskontní sazba

- úroková sazba na půjčky, které FED poskytuje bankám
- vyšší úrokové sazby $\Rightarrow$ odrazuje banky od půjčování $\Rightarrow$ snižuje nabídku peněz
- nižší úrokové sazby $\Rightarrow$ zvýšení nabídky peněz

Úrokové míry v USA

FRED.

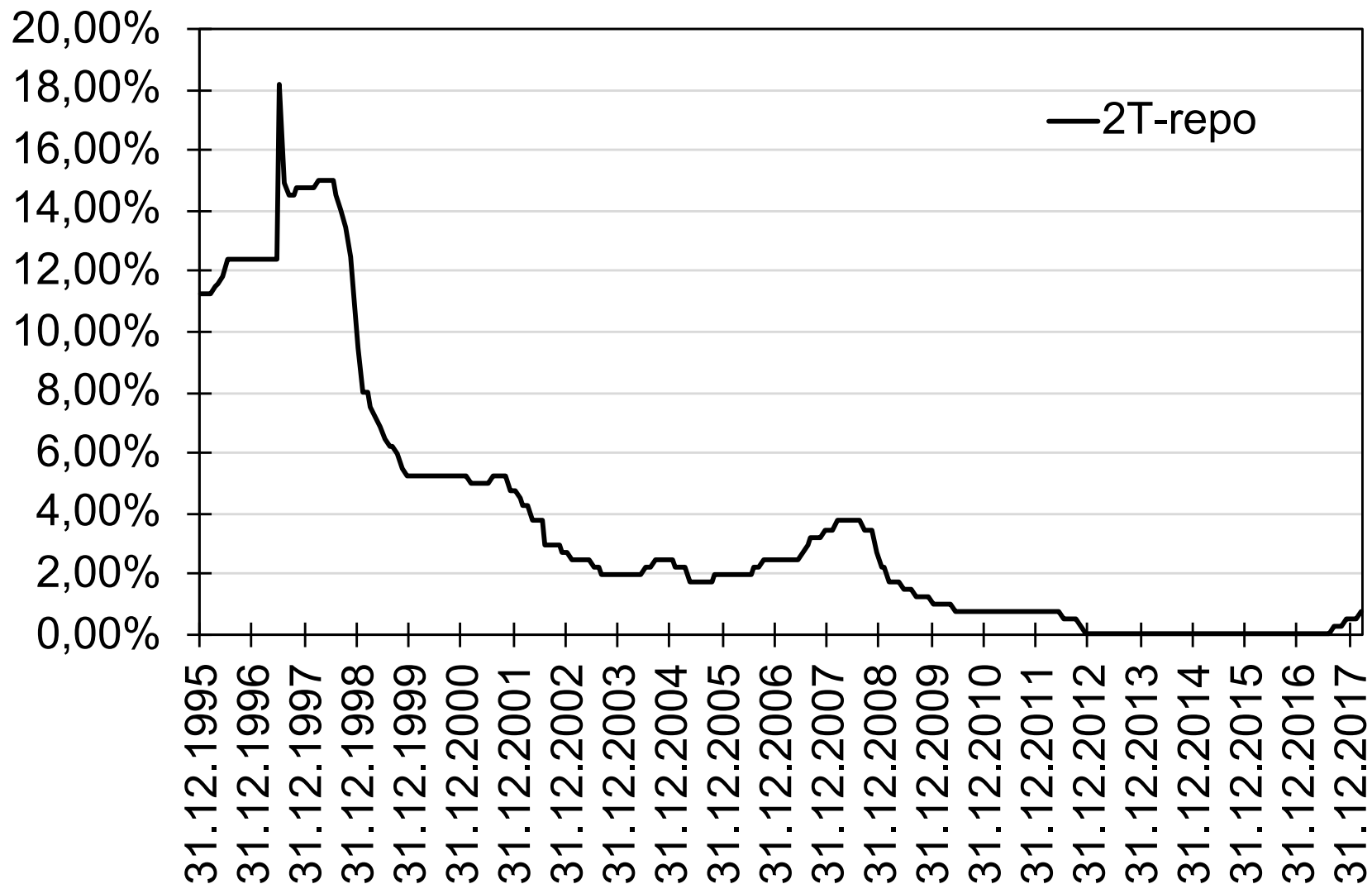
- 30-Year Fixed Rate Mortgage Average in the United States
- 10-Year Treasury Constant Maturity Rate
- 1-Year Treasury Constant Maturity Rate
- Bank Prime Loan Rate
- Effective Federal Funds Rate

Role centrální banky – nástroje ČNB

- v ČR hlavní nástroj
- **repo sazba** - maximální limitní sazba, za kterou centrální banka přijímá od bank přebytečnou likviditu a předává jim dohodnuté cenné papíry. Po uplynutí doby splatnosti (zpravidla 14 dní) ČNB jako dlužník zpětně vrátí bankám peníze i s úrokem za cenné papíry

Vývoj repo sazby – 2 týdny v %

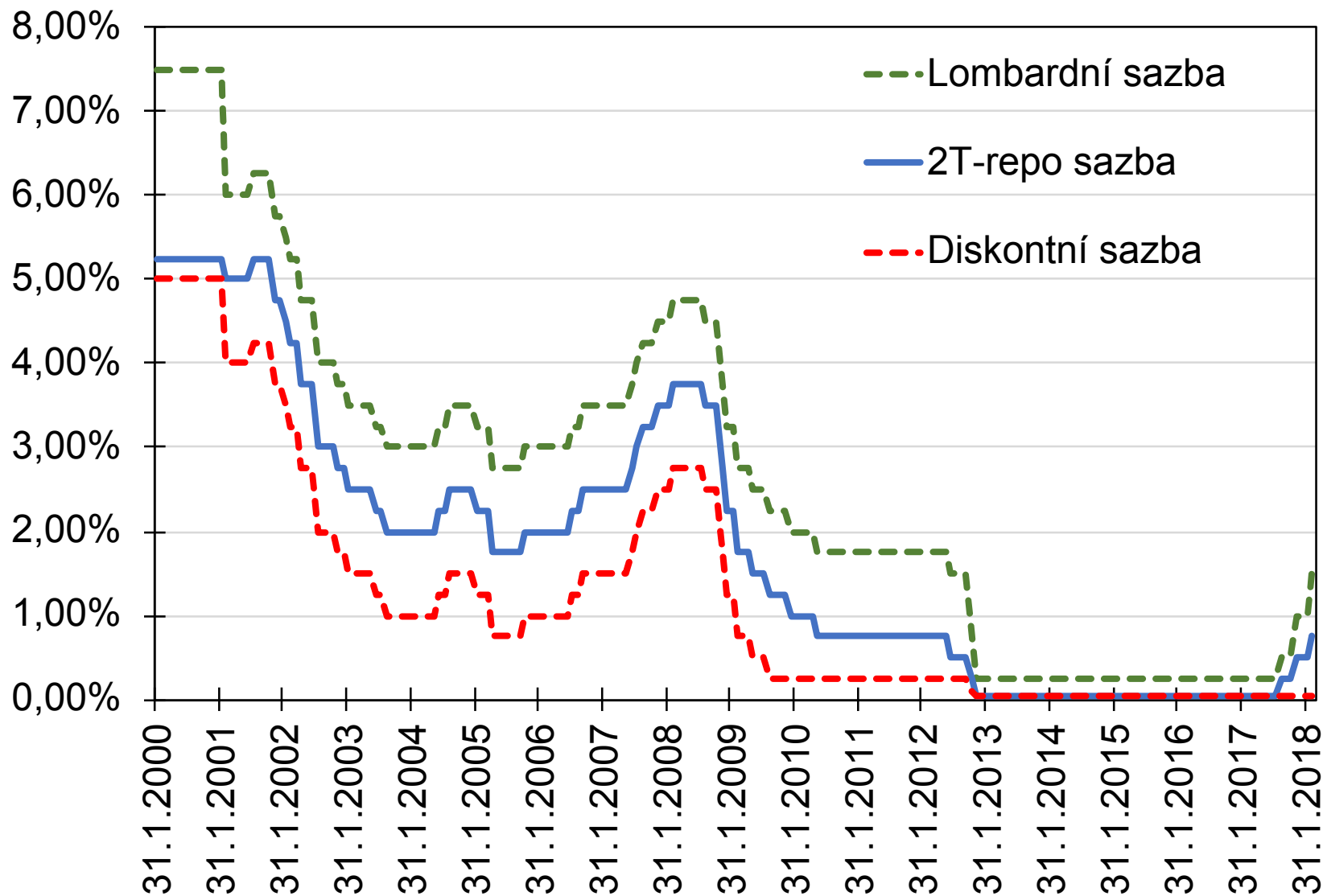

Role centrální banky – nástroje ČNB

- **repo** determinuje další sazby
- **diskont** - za tuto sazbu možno přes noc uložit u ČNB přebytečnou likviditu pokud o to požádají nejpozději 15 minut před uzávěrkou účetního dne. Min objem 100 mil Kč
- **lombard** - za tuto sazbu si banky mohou půjčit přes noc od ČNB likviditu se zástavou cenných papírů
- povinné minimální rezervy dlouhodobě 2%

Vývoj základních sazeb ČNB

Diskontní sazba

- v USA sazba na půjčky, které FED poskytuje bankám
- X v ČR sazba, kterou ČNB vyplácí na vklady komerčních bank uložené přes noc

dále:

Banky a

tvorba peněz

Banky a tvorba peněz

- centrální banka ovlivňuje nabídku peněz, ale klíčovou roli hraje chování bank – ty vytváří v systému další peníze
- rozsah tvorby peněz závisí na rezervách
- Rezervy
  - vklady, které banky přijmou, ale dále je nezapůjčí

Banky a tvorba peněz

- jednoduchý případ se 100% rezervami
  - všechny vklady jsou drženy jako rezervy – tj. banka dále žádné peníze nepůjčuje
  - komerční banky nemají vliv na nabídku peněz
  - každý vklad snižuje množství oběživa a zvyšuje vklady na požádání – tj. objem peněz se nemění a banka by neovlivňovala množství peněz

První česká banka

Aktiva		Pasiva	
Rezervy	100.00 Kč	Vklady	100.00 Kč

Banky a tvorba peněz

- reálně banky drží malé rezervy a zbytek půjčují
  - dochází tak k tvorbě peněz v bankovním sektoru
  - tj. bankovní systém je s částečnými rezervami – banky drží jen část svých vkladů jako rezervy
- rezervní poměr
  - podíl z celkového množství vkladů jež banka drží jako rezervy
  - minimum vyžadováno centrální bankou – povinné minimální rezervy
    - + banky drží dodatečné rezervy

Banky a tvorba peněz

- **Tvorba peněz**

– Rezervní poměr = 1/10 (10 %)

První česká banka

Aktiva		Pasiva	
Rezervy	10.00 Kč	Vklady	100.00 Kč
Půjčky	90.00 Kč		

- banka drží jen 10% rezerv a zbytek peněz půjčuje – tyto peníze skončí v jiné (stejně) bance jako vklad

Banky a tvorba peněz

- peněžní (depozitní) multiplikátor

Druhá česká banka

Aktiva		Pasiva	
Rezervy	9.00 Kč	Vklady	90.00 Kč
Půjčky	81.00 Kč		

Třetí česká banka

Aktiva		Pasiva	
Rezervy	8.10 Kč	Vklady	81.00 Kč
Půjčky	72.90 Kč		

Banky a tvorba peněz

- **Peněžní (depozitní) multiplikátor**
  - Původní vklad = 100.00 Kč
  - První česká půjčí = 90.00 Kč [= $.9 \times 100.00$ Kč]
  - Druhá česká půjčí = 81.00 Kč [= $.9 \times 90.00$ Kč]
  - Třetí česká půjčí = 72.90 Kč [= $.9 \times 81.00$ Kč]
  - ...
  - Celková tvorba peněz = 1,000.00 Kč
- tj. v konečném důsledku banky ze vkladu 100 Kč vytvořily 1000 Kč
- obvykle se používá označení depozitní multiplikátor

Banky a tvorba peněz

- peněžní (depozitní) multiplikátor
  - množství peněz, které bankovní systém vytvoří z každé koruny rezerv
  - jeho tvar je převrácená hodnota rezervního poměru = $1/r$
  - **$D = 1/r * R$**
    - D =přírůstek peněz; r = rezervní poměr; R = přírůstek rezerv v bankovním systému
- čím vyšší je rezervní poměr tím menší peněžní multiplikátor
- ! nevytváří se bohatství – vytváří se peníze

Problém kontroly nabídky peněz

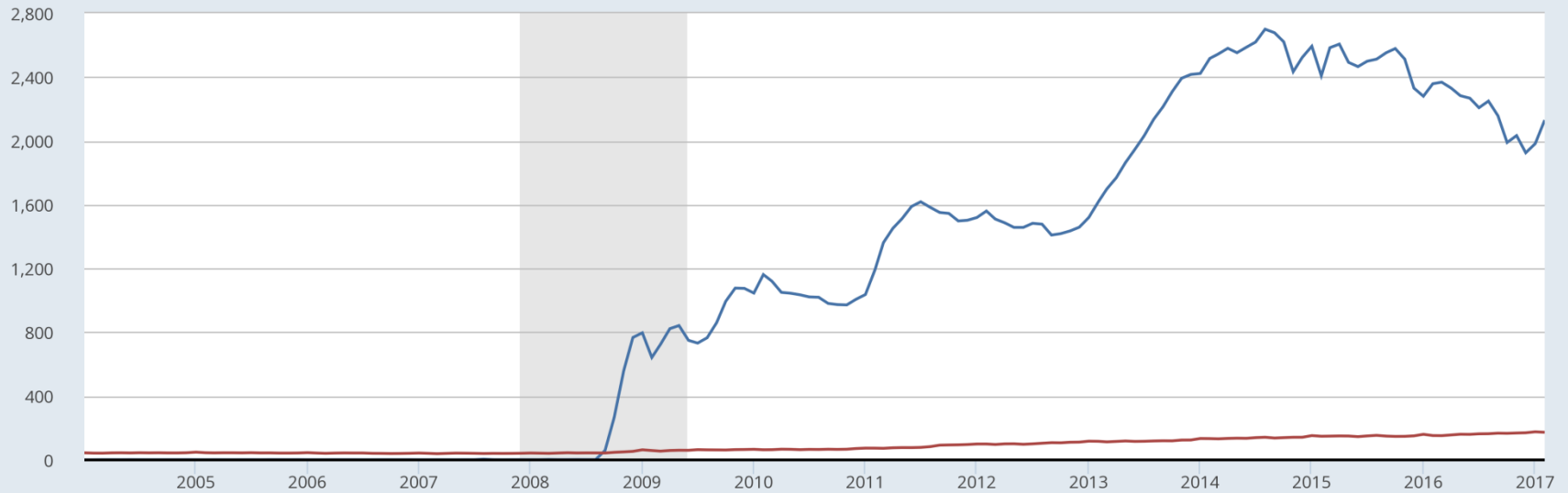
- Centrální banka
  - nekontroluje množství peněz, které se domácnosti rozhodnou držet
    - pokud se domácnosti rozhodnou více ukládat, tak komerční banky mohou více půjčovat ...
    - a nebo obráceně – ztráta důvěry v bankovní sektor ...
  - nekontroluje množství peněz, které se komerční banky rozhodnou půjčit
    - bankéři se stanou opatrnější a zvýší dobrovolné rezervy ...

Rezervy v US (mld \$)– nárůst po vypuknutí krize

FRED

Mil. of \$/1000 , Billions of Dollars

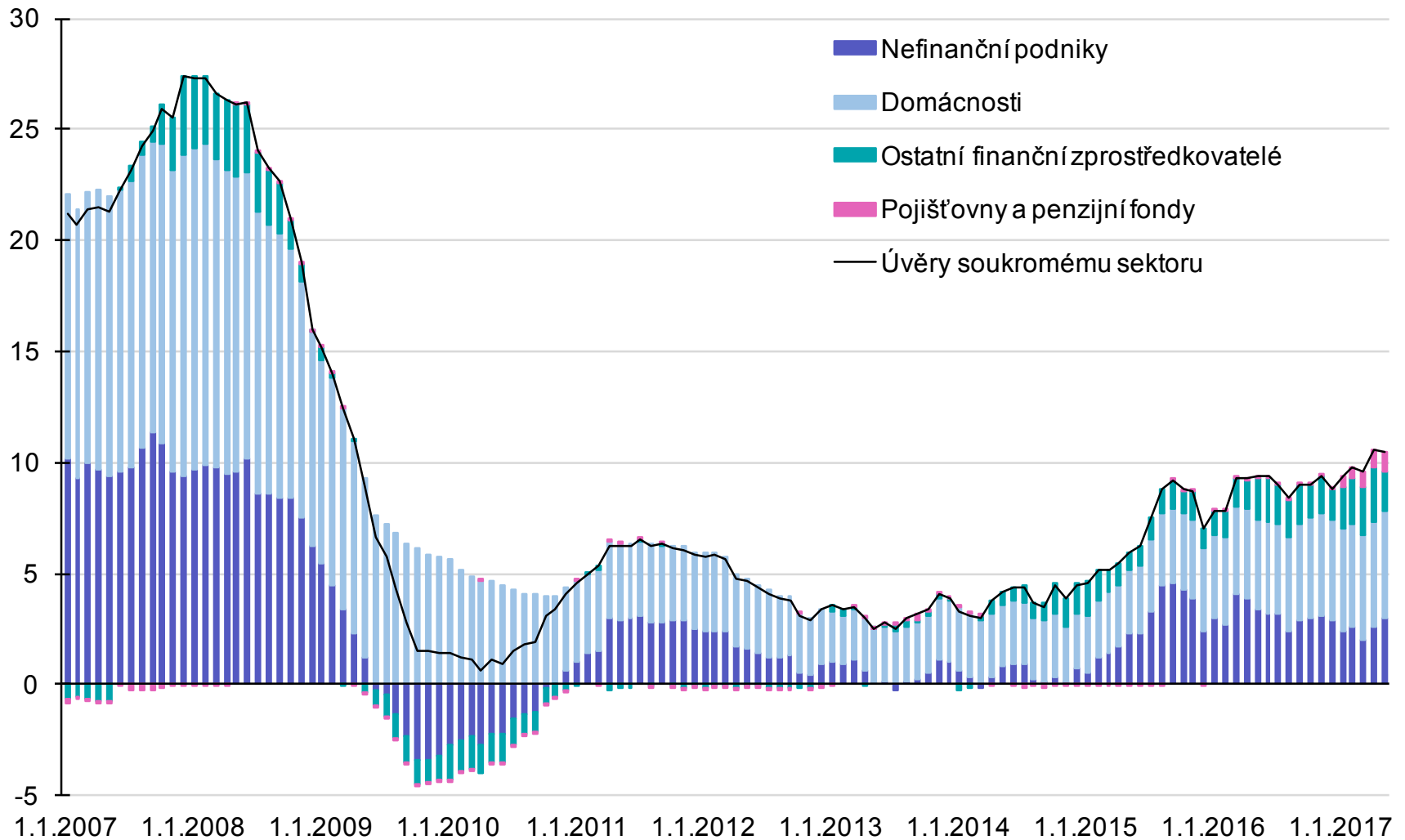
— Excess Reserves of Depository Institutions/1000
— Required Reserves of Depository Institutions

fred.stlouisfed.org

myf.red/g/d1t5

Příspěvky k roční míře růstu úvěrů soukromému sektoru (%) v ČR

- Run na banku
  - vkladatelé očekávají, že banka může zbankrotovat
    - “Run” – všichni spěchají vybrat vklady
  - banka v systému s částečnými rezervami nemůže vyplatit všechny vklady
    - a to i pokud je banka zdravá – tj. solventní – pohledávky převyšují její závazky
  - pokud dojde k runu
    - banka musí zavřít svoje pobočky, dokud nejsou splaceny některé úvěry, které poskytla
    - nebo dokud jí nepůjčí věřitel jiné banky a nebo věřitel poslední instance
  - problém pro kontrolu nabídky peněz

- problém – banka může být solventní – tj. pohledávky převyšují závazky, ale je nelikvidní – tj. nemá hotovost

První česká banka

Aktiva

Pasiva

Hotovost	10.00 Kč	Běžné účty	90.00 Kč
Krátkodobé půjčky	10.00 Kč	Termínované účty	10.00 Kč
Dlouhodobé půjčky	80.00 Kč		

- velká hospodářská krize ve 30. letech
  - řada runů na banky
  - domácnosti i banky následně růst obav a větší opatrnost
  - Domácnosti
    - vybíraly vklady a držely hotovost
  - Banky v reakci na klesající rezervy
    - snížily bankovní půjčky
    - nabídka peněz se snížila
  - (cenová hladina poklesla!)

- v současnosti vlády garantují vklady
  - povinné pojištění
  - + centrální banka věřitel poslední instance
  - ale z toho potom morální hazard
    - tj. lidé počítají s tím, že stát je vyplatí
- k runům může ve výjimečných případech dojít – viz. současná krize
- V průběhu krize problémy bankovního sektoru v USA a GB
  - X v ČR bankovní sektor všeho stabilní